

**Dynamiek van de
bestaansonzekerheid:
resultaten van het Belgische
socio-economische panel**

Bea Cantillon
Herman Deleeck
Bert Meulemans
Karel Van den Bosch

Oktober 1992

B E R I C H T E N

CENTRUM VOOR SOCIAAL BELEID
UFSIA - UNIVERSITEIT ANTWERPEN

<http://www.centrumvoorsociaalbeleid.be>

D/1993/6104/02

Inhoud

1. Het Panel	1
2. Armoede en bestaansonzekerheid in België 1985-1988.....	5
3. Omvang van de langdurige armoede	7
4. Kenmerken van de langdurige armoede	14
5. Positieve en negatieve 'life-events'	15
6. De inkomenswaarborgfunctie van de sociale zekerheid.....	18
7. Samenvatting	20
Bibliografie	22
APPENDIX.....	23

In dit artikel worden de belangrijkste resultaten voorgesteld van een onderzoek, door het Centrum voor Sociaal Beleid uitgevoerd bij een representatieve steekproef van 6.471 huishoudens in België¹. Door de toepassing van de panel-techniek (herbevraging in 1988 van huishoudens die reeds in 1985 werden bevraagd) kon voor de eerste maal de dynamiek en de duur van de bestaansonzekerheid bestudeerd worden, wat het gebruikelijke beeld terzake ingrijpend wijzigt. Het aantal langdurige bestaansonzekereren is namelijk veel geringer (zeg de helft) dan het aantal geteld op één bepaald ogenblik.

Een andere vernieuwing is dat de armoede niet alleen gemeten wordt volgens de traditionele CSB-norm, maar ook met de statistische norm van de EG.

1. Het Panel

Door de herhaalde dwarsdoorsnede-onderzoeken van het CSB (1976, 1982, 1985, 1988) is veel bekend over de omvang en de samenstelling van de armoede en de bestaansonzekerheid in België en Vlaanderen (cf. Deleeck e.a., 1980, 1986, 1991). Op basis van deze enquêtes kwam het Centrum voor Sociaal Beleid onder meer tot de verrassende ontdekking dat tussen 1976 en 1985 de armoede in Vlaanderen niet was toegenomen.

Het bleek dat de effecten van de economische crisis (werkloosheid, daling van de arbeidsinkomens) waren gecompenseerd door een aantal daarvan losstaande ontwikkelingen, met name de stijging van de pensioenen en de toename van het aantal tweeverdieners (Cantillon, 1990). De genoemde factoren leidden wel tot een zekere verschuiving van het armoederisico van ouderen naar jongeren.

Deze veranderingen vinden plaats over een langere periode (tien jaar). Op kortere termijn (één of enkele jaren) verandert de omvang en de samenstelling van de bestaansonzekerheid meestal nauwelijks. Betekent dit echter dat steeds dezelfde mensen bestaansonzeker zijn, of groeien voortdurend mensen uit de bestaansonzekerheid, terwijl anderen er in terechtkomen (zonder dat over het geheel genomen de kenmerken veranderen)?

Deze vragen verwijzen naar de *tijdsdimensie* van het fenomeen armoede. Deze wordt in de armoedeliteratuur terecht sterk benadrukt. Termen als de "permanente armen", de "generatie-armen", de "vierde wereld", de "armoedecirkel" worden gebruikt om het blijvend karakter van de slechte financiële en maatschappelijke positie van de armoedepopulatie te onderstrepen. Hoewel deze begrippen vrij veel gebruikt worden in het maatschappelijk en wetenschappelijk debat, zijn cijfermatige gegevens bijzonder schaars. Zulke vragen kunnen namelijk niet op basis van cross-sectioneel onderzoek beantwoord worden. Hiervoor is panel-onderzoek nodig, waarin dezelfde huishoudens op regelmatige tijdstippen worden herbevraagd.

Het panel-onderzoek stelt ons in staat een onderscheid te maken tussen lang- en kortdurende armoede. Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat van alle (niet-bejaarde) personen die ooit in armoede terechtkomen, 45% niet langer dan één jaar arm is; 12% daarentegen blijft langer dan negen jaar in armoede (Bane en Ellwood, 1986). Belangrijk is ook dat de tijdelijke en de

¹ Een volledig verslag van het onderzoek vindt men in Deleeck, H., Cantillon, B., Meulemans, B., Van den Bosch, K., *Sociale Indicatoren van de Sociale Zekerheid 1985-1988*, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1991, nr. 10-12, p. 711-761. Zie ook: Deleeck, H., *Zeven lessen over Sociale Zekerheid*, Acco, Leuven, 1991.

langdurige armen in de USA sterk van elkaar verschillen. Terwijl de kenmerken van de tijdelijke armen nauwelijks afwijken van die van de bevolking als geheel, bestaan de langdurig armen vooral uit zwarte huishoudens en uit huishoudens met een vrouwelijk gezinshoofd (Duncan, 1984, p. 48).

Langer volgehouden panels maken het ook mogelijk de inter-generatiele overdracht van armoede te bestuderen. Veelal wordt dit gedaan door middel van retrospectieve onderzoeken. Sommige cruciale variabelen, met name inkomen, zijn echter moeilijk retrospectief te bevragen. Het is overigens niet nodig een generatie te wachten: na tien jaar kan men de situatie van zelfstandig wonende twintigers relateren aan de vroegere omstandigheden thuis tijdens hun tienerjaren.

Panel-onderzoeken kunnen ook meer inzicht bieden in de gebeurtenissen en omstandigheden waardoor individuen en huishoudens in armoede en bestaansonzekerheid belanden. Hierdoor kunnen we meer te weten komen over de oorzaken ervan. Zo is bijvoorbeeld uit de cross-sectionele CSB-enquêtes bekend dat werklozen een zeer grote kans hebben om bestaansonzeker te zijn. Het lijkt plausibel dat veel huishoudens in bestaansonzekerheid vallen, als het gezinshoofd werkloos wordt. Het is echter ook mogelijk dat de arbeidsmarktpositie van veel werkloze gezinshoofden zodanig zwak is, dat ook het arbeidsinkomen dat zij vroeger verdienden, of dat zij bij hernieuwde tewerkstelling kunnen verdienen, te laag is of was om boven de bestaansonzekerheidsgrens te blijven. Alleen door middel van panel-analyse kan dit nagegaan worden.

Een gelijkaardig voorbeeld op een ander gebied is verweduwing. Zowel onder weduwen als onder weduwnaars is het percentage armen hoger dan bij bejaarden in het algemeen. Het blijkt echter uit panel-onderzoek voor de USA dat dit bij weduwen vaak een *gevolg* is van het overlijden van de partner, terwijl arme weduwnaars meestal al arm waren *voordat* de partner stierf (Burkhauser e.a., 1990).

De panel-analyse voegt ook een dimensie toe aan de doelmatigheidsanalyse van de sociale zekerheid. Op basis van dwarsdoorsnede-enquêtes kan nagegaan worden welke huishoudens dankzij de sociale zekerheid boven de bestaansonzekerheidsgrens blijven. Door gezinnen over de tijd heen te volgen, kan onderzocht worden in hoeverre een vervangingsinkomen het verlies van een arbeidsinkomen compenseert en kunnen aldus vervangingsratio's op gezinsniveau berekend worden.

Tot zover een greep uit de nieuwe mogelijkheden dat panel-onderzoek biedt. Er zijn natuurlijk ook een aantal nadelen en problemen aan panels verbonden. Vergeleken met dwarsdoorsnede-onderzoek stelt panel-onderzoek hogere eisen aan de organisatie van het veldwerk, de administratie en verwerking van de gegevens, en de methoden en technieken gebruikt bij de analyse. Een bijzonder probleem is dat cumulatieve uitval, veroorzaakt door non-respons, de resultaten zou kunnen vertekenen, zodat deze niet meer representatief zijn voor de bevolking als geheel. Dit kan zonodig gecorrigeerd worden door middel van wegingsfactoren, zoals ook in het onderhavige onderzoek gebeurd is (zie Deleeck e.a., 1989).

Een meer fundamentele vraag die de lezer zich zou kunnen stellen, is of zulk een panel niet intrinsiek (dus afgezien van de uitval door non-respons) zijn representativiteit voor de bevolking als geheel geleidelijk zou verliezen. Ook al zou de steekproef in het begin een getrouwe afspiegeling van de bevolking zijn, naarmate het panel voortduurt zou zij verouderen en niet meer representatief zijn. Dit is echter een misvatting. Bij juiste opzet en

uitvoering van het panel blijft de steekproef in iedere achtereenvolgende golf representatief voor de bevolking als geheel op dat moment. Om dit te bereiken, worden kinderen die in steekproefgezinnen geboren worden ook in de steekproef opgenomen. Kinderen die het huis van de ouders verlaten en een nieuw gezin stichten, worden gevolgd. Wanneer twee partners uit elkaar gaan blijven beiden deel uitmaken van de steekproef. Die vernieuwt op deze manier zichzelf automatisch. Zij vormt als het ware een samenleving-in-het-klein, waarin alle ontwikkelingen evenzeer plaatsvinden, als in de Belgische maatschappij als geheel. Om precies te zijn is de regel dat alle personen (volwassenen en kinderen) in de initiële steekproef van 1985, plus de kinderen die deze personen sindsdien hebben gekregen, worden gevolgd (tenzij zij langdurig naar het buitenland vertrekken of in een instelling worden opgenomen), in welk huishouden zij zich ook mogen bevinden. Op deze blijvende representativiteit is één uitzondering: mensen die geïmmigreerd zijn *na* de initiële steekproeftrekking in 1985 zijn niet vertegenwoordigd (migranten die in 1985 al in België woonden uiteraard wel).

De veranderingen in de samenstelling van huishoudens hebben ook consequenties voor het *analyseniveau*. Traditioneel situeerden de CSB-analyses zich op huishoudniveau. Deze keuze werd verantwoord vanuit het perspectief dat het huishouden en niet het individu fungeert als eenheid van inkomsten en uitgaven. In een panelopzet is het huishouden echter moeilijk te handhaven als analyse-eenheid. De eenheid zelf is immers onderhevig aan zeer vele wijzigingen en splitst zichzelf op in meerdere eenheden door echtscheidingen, kinderen die het ouderlijk huis verlaten of personen die elders gaan inwonen. Daarom wordt doorgaans in panelstudies het individu als analyse-eenheid gebruikt. De huishoudkenmerken zoals gezinstype, aantal tewerkgestelden, maar ook de armoedestatus en het gezinsinkomen worden toegekend aan elk individu afzonderlijk, en fungeren aldus als contextvariabelen. Het individu wordt dus als analyse-eenheid gebruikt zonder het fundamentele uitgangspunt (het huishouden is de eenheid van inkomsten en uitgaven) te verlaten. We spreken bijgevolg niet meer over het armoederisico van een huishouden, waarvan het gezinshoofd werkloos is, maar van het armoederisico van een individu dat leeft in een huishouden waarvan het gezinshoofd werkloos is.

Soortgelijke panel-onderzoeken lopen sinds het midden van de jaren tachtig in verschillende Europese landen, met name in Nederland vanaf 1984, in West-Duitsland vanaf 1984, in Luxemburg vanaf 1985, in Lorraine (regio van Frankrijk) vanaf 1985 en in Ierland vanaf 1987. Andere landen, zoals Groot-Brittannië en Griekenland, starten binnenkort. Hoewel het opzet van deze panel-onderzoeken op details van land tot land verschilt, is het basisopzet (bevragen van huishoudens, volgen van alle individuen) steeds hetzelfde.

Al deze panels zijn geïnspireerd door het PSID (Panel Study of Income Dynamics), een panel-onderzoek in de Verenigde Staten, dat al in 1968 van start ging. Het PSID heeft laten zien dat het inderdaad mogelijk is om zulk een panel meer dan 20 jaar voort te zetten met één en dezelfde steekproef (inclusief de natuurlijke aangroei). In de loop der tijd zijn op basis van het PSID vele honderden publicaties verschenen, met vaak verrassende resultaten (zie bijv. Duncan, 1984).

De kenmerken van het Belgische socio-economische panel worden samengevat in de volgende technische kaart.

Technische kaart: Het Belgische Socio-Economische Panel.

Organisatie	
Conceptie, uitwerking, gegevensverwerking en analyse	Centrum voor Sociaal Beleid, Universiteit Antwerpen (UFSIA)
Veldwerk:	Dimarso (Gallup Belgium), Brussel
Financiering:	- Ministerie van Sociale Voorzorg - Commissie van de EG - Ministerie voor Wetenschapsbeleid
Opzet	
Jaren van bevraging:	1985, 1988, 1991
Steekproef:	Steekproef van private huishoudens in België, representatief voor huishoudens én individuen.
Omvang:	6.471 in 1985 (geïmplementeerd).
Wie wordt gevolgd in het panel?	Alle personen die zich in 1985 in een steekproefhuishouden bevonden, en hun kinderen, worden gevolgd (tenzij bij overlijden).
Herweging:	In 1988 werden de resultaten herwogen om te corrigeren voor effecten van de opvolgingsregels en van de non-respons, rekening houdend met een groot aantal kenmerken van het gezin.
Bevraging	
Wijze van bevraging:	persoonlijke interviews, in 1988 ook schriftelijk via de post.
Wie wordt bevestigd:	1985, 1988: hoofd van het huishouden. 1991: alle leden van het huishouden van achttien jaar en ouder.
Wat wordt bevestigd:	- Demografische kenmerken van alle leden van het huishouden. - Tewerkstellingssituatie van alle leden. - Inkomens van het huishouden en van alle leden in laatste maand - Indicatoren van het vermogen. - Indicatoren van de kwaliteit van de woning en van de levensstijl (comfort). - Subjectieve evaluatie van het inkomen.
Toegang tot gegevens	
Wie heeft toegang:	Alle wetenschappelijke onderzoekers in België en elders, mits mededeling van het doel van het onderzoek.
Welke bestanden zijn beschikbaar:	Bestanden voor 1985 en 1988, zowel op basis van individuen als van huishoudens.
- oorspronkelijke gegevens	Gekoppelde bestanden 1985-1988, zowel op basis van individuen als van huishoudens
- gerapporteerde gegevens:	Bestanden houdende de sociale indicatoren reeksen 1976-1985-1988.
Vorm van de gegevens:	als SPSSx- of SAS-systemfile of in ASCII-vorm.

2. Armoede en bestaansonzekerheid in België 1985-1988

Voordat we op de panelresultaten ingaan geven we als referentiepunt allereerst de belangrijkste dwarsdoorsnede-resultaten voor 1985 en 1988.

Om het aantal armen of bestaansonzekereren vast te stellen wordt meestal gebruik gemaakt van een *armoedelij*n: een criterium of een norm waarmee de onderzoeker huishoudens al of niet als arm catalogeert. Vanwege de ambiguïteit van het begrip armoede kunnen armoedelijnen op verschillende manieren en niveaus bepaald worden en bestaat er geen algemeen geldige armoedelijn. Voor dit artikel worden er twee armoedelijnen weerhouden². De eerste is de zogenaamde CSB-armoedelijn, ontwikkeld volgens de subjectieve methode.

Aan de huishoudens in een representatieve steekproef werden drie vragen voorgelegd:

1. "Hoe groot moet, volgens U, voor een huishouden als het uwe, het beschikbaar inkomen per maand, alles inbegrepen, minstens zijn om juist rond te komen?"
2. "Kunt U met het inkomen van uw huishouden zoals het nu is per maand zeer moeilijk, moeilijk, eerder moeilijk, eerder gemakkelijk, gemakkelijk, of zeer gemakkelijk rondkomen?"
3. "Hoe hoog is uw totaal beschikbaar inkomen per maand?"

Voor de berekening van de bedragen van de sociale levensminima per gezinstype worden enkel de huishoudens weerhouden die zich in een zogenaamde balanssituatie bevinden, d.w.z. huishoudens die zelf verklaren "eerder moeilijk rond te komen". Na verwijdering van enkele extremen, wordt per gezinstype het gemiddelde berekend van het antwoord op de eerste vraag, of het feitelijk beschikbaar inkomen, naargelang welk bedrag het laagste is. Dit gemiddelde wordt beschouwd als het sociale levensminimum voor het betreffende gezinstype. Een huishouden met een inkomen beneden het bedrag van het sociale levensminimum noemen we bestaansonzeker. Door de armoedelijn te bepalen op basis van schattingen van de populatie, wordt de norm niet op arbitraire wijze vastgelegd door experts, maar bepaald door de samenleving zélf. De subjectieve is daarom een realistische methode.

De *EG-armoedelij*n is een statistische of relatieve methode en wordt gedefinieerd als 50% van het gemiddeld equivalent gezinsinkomen voor alleenstaanden³. Dit equivalent inkomen wordt bekomen door het feitelijk huishoudinkomen te delen door de equivalentiefactoren. De norm wordt dus afgeleid vanuit een uit de steekproef berekend gemiddelde. De equivalentiefactoren bedragen 1,0 voor de eerste volwassenen in het huishouden, 0,7 voor elke bijkomende volwassenen en 0,5 voor elk kind. In vergelijking met de door de CSB gegenereerde equivalentieschaal, is die van de EG veel steiler. We dienen te onderstrepen dat deze norm (vooralnog) geen officiële norm van de Europese Gemeenschap is.

² Voor een overzicht zie: Van den Bosch, K., Meulemans, B., *Armoede een meetbaar begrip? Een vergelijking van verschillende armoedelijnen*, Antwerpen, 1988, 31 p.; Deleeck, H., Van den Bosch, K., *The measurement of poverty in a comparative context: empirical evidence and methodological evaluation of four poverty lines in seven EC-countries*; in: Teekens, R., Van Praag, B.M.S. (reds.), *Analysing Poverty in the European Community, Policy issues, research options and data sources*, Eurostat, Luxembourg, 1990, 482 p. (= *Eurostat News Special edition 1-1990*) p. 153-186.

³ De EG-armoedelijn zoals hier gedefinieerd is een verdere uitwerking door O'Higgins en Jenkins van de armoedelijn die in het eerste EG-programma tegen armoede werd gehanteerd, zie: O'Higgins, M., Jenkins, S., *Poverty in the EC, 1975, 1980, 1985*, in: Teekens, R., Van Praag, B.M.S. (reds.), *Analysing Poverty in the European Community, Policy issues, research options and data sources*, Eurostat, Luxembourg, 1990, p. 187-211.

De *wettelijke armoedelij*n wordt ter vergelijking weergegeven en is gelijk aan het bestaansminimum, eventueel vermeerderd met de gewaarborgde kinderbijslag.

De verschillende operationalisering van het begrip armoede hebben onmiddellijk gevolgen op de *hoogte* en de *evolutie van de verschillende normen*.

De sociale levensminima van het CSB liggen in vergelijking met de EG- en met de wettelijke norm vrij hoog. De EG-norm bevindt zich, behalve voor alleenstaanden, boven de wettelijke norm. Gelet op het relatief en gradueel karakter van de armoede, zijn de CSB-minima te beschouwen als een *minimum* beneden hetwelk wij van bestaansonzekerheid spreken; de strengere EG-norm is op te vatten als een *minimum minimorum* waaronder we van armoede gewagen.

De *EG-norm* stijgt voor alle gezinstypes tussen 1985 en 1988 reëel met 7%, parallel met de toename van het equivalent gezinsinkomen. Bij de *CSB-norm* is de evolutie niet gelijk voor alle huishoudtypes. het verloop van CSB-minima kan algemeen begrepen worden als de uiteindelijke resultante van enerzijds de gewijzigde inkomenssituatie van de verschillende gezinstypes, en anderzijds van de waarneming van deze wijzigingen en de hiermee samenhangende veranderde betrachtingen van de betrokken bevolkingsgroep.

Tabel 1: De sociale levensminima, België, 1985-1988*.

Huishoudtype	CSB-norm		EG-norm		WET-norm	
	1985	1988	1985	1988	1985	1988
1 bejaarde	22.00 0	23.30 0	13.50 0	14.40 0	14.50 0	15.70 0
1 actieve	24.20 0	25.10 0	13.50 0	14.40 0	14.50 0	15.70 0
2 bejaarden	28.60 0	31.40 0	22.90 0	24.50 0	20.10 0	20.90 0
1 actieve + 1 bejaarde	33.20 0	33.20 0	22.90 0	24.50 0	20.10 0	20.90 0
2 actieven	34.80 0	35.00 0	22.90 0	24.50 0	20.10 0	20.90 0
2 actieven + 1 kind	40.30 0	42.40 0	29.50 0	31.70 0	21.20 0	22.10 0
2 actieven + 2 kind.	44.20 0	46.70 0	36.20 0	39.00 0	25.40 0	26.00 0

2 actieven + 3 kind.	45.40 0	49.70 0	43.00 0	46.20 0	31.20 0	32.10 0
1 actieve + kind	31.80 0	32.50 0	20.10 0	21.60 0	15.70 0	17.10 0

* maandbedragen uit 1985 uitgedrukt in prijzen van 1988.

Voor het bepalen van het *aantal armen* en de *risicogroepen* worden, terwille van de overzichtelijkheid, alleen de CSB- en de EG-norm gehanteerd. Volgens de CSB-norm is in beide jaren ongeveer 22% van de huishoudens *objectief bestaansonzeker* en heeft dus een inkomen beneden het sociaal levensminimum. Het aantal *subjectief bestaansonzeker*, d.w.z. mensen die van zichzelf vinden dat zij moeilijk rondkomen, is veel groter en bedraagt bijna 45%.

Volgens de EG-norm kan het aantal 'arme' huishoudens voor beide jaren op 6% geraamd worden. Verstrenging van de CSB-norm tot 75% van de bedragen, vermeld in tabel 1, leidt tot een vergelijkbaar resultaat.

Tabel 2: Het percentage bestaansonzekere huishoudens volgens CSB- en EG-norm 1976 (Vlaanderen), 1985 en 1988 (België).

	volgens CSB-norm		
	1976	1985	1988
België	-	21,4	22,4
Vlaanderen	23,6	21,0	21,3
Wallonië	-	22,5	26,2

	volgens EG-norm		
	1976	1985	1988
België	-	6,1	5,7
Vlaanderen	8,8	5,3	4,5
Wallonië	-	7,5	8,8

Het *structuurbeeld* van de armoede blijft in 1985 en in 1988 over de twee normen tendentieel hetzelfde. Groepen met een hoog armoederisico zijn huishoudens met een niet-tewerkgesteld gezinshoofd (werkloos, gepensioneerd, ziek of gehandicapt), huishoudens waarvan het gezinshoofd niet-gehuwd is, laag geschoold is, of tot een lagere beroeps categorie behoort. Met de EG-norm (die de kosten van kinderen hoger inschat) treden ook de kinderrijke gezinnen als risicogroep naar voren.

3. Omvang van de langdurige armoede

In deze paragraaf gaan we in op het aantal mensen dat gedurende langere tijd arm of bestaansonzeker is. De door ons beschouwde periode is te kort en laat zeker geen definitieve uitspraken toe over het permanent karakter van de armoede. Daarom opteren we voor de term 'langdurige' armoede. Zoals hierboven uiteengezet, verschuift hier het analyiseniveau van het huishouden naar het individu. Een individu wordt als langdurig arm beschouwd, wanneer het totale inkomen van het huishouden waarin het individu leeft in beide enquêteringsgolven onder de armoedelijn ligt⁴.

De belangrijkste gevolgtrekking van de longitudinale analyse is de grote mobiliteit binnen de armoedepopulatie. Na drie jaar is volgens de CSB-norm ruim 40% van de bestaansonzekeren de armoede ontgroeid. Volgens de strengere EG-norm is dit aantal zelfs gelijk aan 55%. Omgekeerd is na drie jaar 4 tot 11% (resp. EG- en CSB-norm) van de oorspronkelijke bestaanszekeren in armoede terechtgekomen.

⁴ Voor de panel analyse werden alleen huishoudens en individuen weerhouden waarvan alle inkomenscomponenten in beide jaren gekend zijn. Bovendien werden enkel de individuen geselecteerd die op beide bevragingsmomenten tot de steekproef behoren. In totaal werden 3016 van de 3779 huishoudens en 8540 (herwogen tot 8176) van de 10251 individuen uit de steekproef weerhouden voor de analyse. Door deze selectie en door de verschuiving van het analyiseniveau (van huishoudens naar individu) kunnen de cijfers soms lichtjes afwijken van de hogervermelde cijfers.

Tabel 3: Verandering in de bestaansonzekerheidsstatus van individuen, volgens CSB- en EG-normen, België, 1985-1988.

	CSB-norm	EG-norm
van de bestaansonzekereren in 1985:		
% bestaansonzeker in 1989	40,8	54,2
% bestaansonzeker in 1988	50,7	45,7
totaal	100,0	100,0
aantal (ongewogen)	(1440)	(1407)
van de bestaansonzekereren in 1985:		
% bestaansonzeker in 1989	80,1	96,4
% bestaansonzeker in 1988	10,0	2,0
totaal	100,0	100,0
aantal (ongewogen)	(700)	(804)

Deze analyse laat *twee conclusies* toe. Positief uitgedrukt, lijkt de bewering gegrond dat de omvang van de echte armoede veel geringer is dan eenvoudige cross-sectionele analyses laten vermoeden. Door enkel die individuen die gedurende een langere periode een tekort aan middelen hebben als arm te beschouwen, registreert het CSB-panel, volgens de EG-norm 2,8% armen (i.p.v. 6,7% cross-sectioneel) en 10,8% bestaansonzekereren volgens de CSB-norm (i.p.v. 19,6% cross-sectioneel). Negatief leren dezelfde cijfers ook dat een veel groter aantal individuen dan vermoed gedurende hun levensloop geconfronteerd worden met een (al dan niet langdurige) periode van armoede of bestaansonzekerheid. Gedurende de hier beschouwde periode van drie jaar is dat het geval voor 27% (CSB-norm) of voor 10% (EG-norm) van alle personen in de steekproef (zie tabel 4).

Terecht zal de lezer opmerken dat bovenstaande cijfers misleidend kunnen zijn. Kleine veranderingen in het inkomen kunnen immers, voor zover zij gelokaliseerd zijn bij individuen die net onder of boven de armoedegrens leven, grote aantallen overgangen van arm naar niet-arm (en omgekeerd) teweegbrengen. De analyse van de grootte van de (gestandaardiseerde) inkomensschommelingen kan uitsluitsel geven over het al dan niet terechte karakter van deze opwerping.

Tabel 4: Aantal tijdelijk en langdurig bestaansonzekere en arme individuen, gemeten met de CSB- en EG-norm, België, 1985-1988.

	CSB-norm	EG-norm
% langdurig bestaansonzekereren	10,8	2,8
% tijdelijk bestaansonzekereren	16,7	7,7
% langdurig bestaansonzekereren	73,0	90,0
totaal	100,0	100,0
aantal (ongewogen)	(9540)	(8540)

Uit de cijfers in tabel 5 valt af te leiden dat de inkomensfluctuaties voor heel wat mensen zeer groot zijn, zeker ook aan de onderkant van de verdeling. Van de individuen die in 1985 diep onder de armoedegrens leefden (inkomen minder dan 75% van de CSB-norm) zagen 17% hun

inkomen stijgen tot een niveau ruim boven de armoedegrens (meer dan een kwart erboven). Bij de strengere EG-lijn is het analoge cijfer zelfs 40%.

Naast de omvang van de inkomensfluctuaties aan de onderkant van de verdeling kan uit tabel 5 ook worden afgeleid dat de kans om de armoede ruim te ontgroeien veel groter is dan de kans om vanuit een (zeer) goede inkomenspositie naar (diepe) armoede te verglijden. Sterke inkomensfluctuaties doen zich weliswaar ook voor in het midden en in het bovenste deel van de inkomensverdeling, maar de afstand tot de armoedelij is meestal voldoende groot, zodat de betreffende personen toch niet in armoede of bestaansonzekerheid terechtkomen.

Samenhangend met de voorgaande vaststelling moet ook gewezen worden op het sterke positieve verband tussen de armoede-situaties op twee tijdstippen: de bestaansonzeker in 1985 hebben een groter risico dan de bestaanszekeren om in 1988 bestaansonzeker te zijn. 62,8% van de bestaansonzeker in 1985 waren ook arm in 1988; slechts 14,3% van de bestaanszekeren in 1985 waren bestaansonzeker in 1988. Het bestaansonzeker zijn op één bepaald ogenblik is m.a.w. een goede voorspeller van de bestaansonzekerheidskansen op een later tijdstip.

Tabel 5: De mobiliteit van individuen volgens bestaansonzekerheidsscore, gemeten op 2 tijdstippen volgens CSB- en EG-norm, België, 1985-1988.*

CSB-norm		1988				
1985	0-74	75-	100-	125-	150-	Totaal
		9	1	1		
		9	2	4		
			4	9		
0-74	39,2	31,5	12,2	4,5	12,6	100,0
75-99	10,5	45,3	21,6	11,0	11,6	100,0
100-124	3,7	20,2	40,8	20,6	14,7	100,0
125-150	2,2	10,3	23,9	32,5	31,2	100,0
150-	1,6	3,6	8,7	15,5	70,5	100,0
EG-norm		1988				
1985	0-74	75-	100-	125-	150-	Totaal
		9	1	1		
		9	2	4		
			4	9		
0-74	30,4	18,5	11,4	24,6	15,0	100,0
75-99	3,7	40,7	28,9	11,9	14,8	100,0
100-124	4,4	9,6	39,3	24,4	22,3	100,0
125-150	0,9	4,2	23,5	27,8	43,9	100,0
150-	0,5	1,5	6,0	10,3	81,8	100,0

* bestaansonzekerheidsscore = het inkomen van het huishouden uitgedrukt als percentage van de armoedelij.

Tabel 6a: De kans om de armoede te ontgroeien, het percentage langdurig bestaansonzekereren, tijdelijk bestaansonzekereren en langdurig bestaanszekereren* naar kenmerken in 1985, volgens CSB-norm, België, 1985-1988.

	kans op b e st a a n s- o n z e k er h ei d in 1 9 8 5	kans om d e b es ta a n s- o n z e k er h ei d te o nt gr o ei e n	kans op la n g d ur ig e b es ta a n s- o n z e k er h ei d	kans op tij d el ij k e b es ta a n s- o n z e k er h ei d	kans op l a n g d ur ig e b es ta a n s- o n z e k er h ei d
1. <i>Alle individuen</i>	18,0	40,8	10,7	16,3	73,0
2. <i>Leeftijdgezinshoofd</i>					
16-24	15,3	38,2	9,4	21,1	69,5
25-49	15,4	43,1	8,8	12,9	78,3
50-64	19,7	49,8	9,9	19,6	70,5
65-74	25,2	24,9	18,9	25,8	55,3
75+	36,6	19,7	29,4	27,8	42,8
3. <i>Burgelijke staatgezinshoofd</i>					

- gehuwd	15,8	43,7	8,9	15,1	76,0
- ongehuwd	26,8	35,3	17,3	20,0	62,6
-	32,0	27,9	23,0	29,7	47,3
wed uwst aat					
-	34,8	34,9	22,7	20,0	57,3
gesc heid en					
4.					
<i>Tew erkst ellin g gezi nsho ofd</i>					
-	9,9	53,5	4,6	12,2	83,2
tewe rkge steld					
- niet-	38,2	32,5	25,8	26,6	47,7
tewe rkge steld					
-	27,7	34,5	18,2	26,4	55,4
gepe nsio neer d					
-	66,7	27,9	48,1	26,4	25,4
werk loos					
-	38,0	36,0	24,3	25,3	50,4
ziek/ inval ide					
-	65,4	37,1	41,1	33,1	25,8
over ige					
5.					
<i>Gezi nsty pe</i>					
-	38,6	17,8	31,7	32,0	36,3
allee nsta ande beja arde					
-	26,3	36,5	16,7	23,9	59,4
allee					

- 2	nsta ande actie ve	25,9	22,7	20,0	25,3	54,7
- 1	beja arde n	22,5	37,8	14,0	23,7	62,3
- 2	actie ven, 1 kind	20,4	53,6	9,5	17,0	73,5
- 2	actie ven, 2 kind eren	17,3	46,0	9,3	14,6	76,1
- 2	actie ven, 3 kind eren	15,1	39,1	9,2	11,0	79,7
- 1	actie ven, kind (ere n)	11,8	47,1	6,2	12,3	81,5
- overige		36,7	20,9	29,1	16,2	54,7
		13,5	56,4	5,9	17,5	76,6

* langdurig bestaansonzeker: bestaansonzeker op beide tijdstippen van de bevraging;
 tijdelijk bestaansonzeker: bestaansonzeker op één van beide tijdstippen van de bevraging;
 langdurig bestaanszeker: bestaanszeker op beide tijdstippen van de bevraging.

Tabel 6b: De kans om de armoede te ontgroeien, het percentage langdurig bestaansonzekereren, tijdelijk bestaansonzekereren en langdurig bestaanszekereren* naar kenmerken in 1985, volgens EG-norm, België, 1985-1988.

	kans	o p	kans	o m	kans	o p	kans	o p	kan	s
		b	d		l		t			o p
1. <i>Alle individuen</i>	6,1	e s	54,3	e	2,8	a n	7,2	i j	90,	l
2. <i>Leeftijd gezinshoofd</i>		t		b		g		d		a
16-24	4,8	a	49,2	s	2,4	u	7,8	l	89,	g
25-49	6,7	n	54,8	t	3,0	r	7,5	i	89,	d
50-64	3,5	s	48,4	a	1,8	i	4,8	j	93,	u
65-74	7,0		65,3	a	2,4	g	10,6	k	87,	4
75+	12,5	o n z	48,8	n s	6,4	e	9,3	e	84,	g
3. <i>Burgerlijke staat</i>		e		o		b		b		o
- <i>gehuwd</i>	5,7	k	51,6	n	2,8	e	6,9	s	90,	e
- <i>ongehuwd</i>	6,3	e	75,1	z	1,6	s	8,3	t	90,	s
- <i>weduwstaat</i>	6,3	r	67,2	e	2,1	a	8,6	a	89,	4
- <i>gescheiden</i>	13,7	h	65,4	k	4,7	n	11,8	n	83,	4
4. <i>Tewerkstelling gezinshoofd</i>		e		e		s		s		5
- <i>tewerkgesteld</i>	2,4	i	78,0	i	0,5	o	5,4	o	94,	z
- <i>niet-tewerkgesteld</i>	15,5	n	45,3	d	8,5	n	11,7	n	79,	e
- <i>gepensioneerd</i>	6,7	1	57,8	t	2,8	k	8,3	k	88,	8
- <i>werkloos</i>	41,7	9	40,7	e	24,7	r	22,5	r	52,	8
- <i>ziek/invalid</i>	9,1	8	64,5	o	3,2	h	12,6	h	84,	8
- <i>overige</i>	9,8	5	27,2	n	32,5	e	13,2	e	55,	8
5. <i>Gezinstype</i>				t		i		i		4
- <i>alleenstaande bejaarde</i>	6,7		95,5	g	2,7	d	8,3	d	89,	
- <i>alleenstaande actieve</i>	1,9		100,	r	0,0	o	4,3	o	95,	0
- <i>2 bejaarden</i>	10,0		45,8	e	5,4	e	8,4	e	86,	7
- <i>1 actieve, 1 bejaarde</i>	2,1		21,6	i	1,6		4,7		93,	2
- <i>2 actieven</i>	3,2		73,8	e	0,8		4,4		94,	7
- <i>2 actieven, 1 kind</i>	3,2		71,3	i	0,9		6,5		92,	8
- <i>2 actieven, 2 kinderen</i>	5,4		51,9	e	2,6		5,6		91,	5
- <i>2 actieven, 3 kinderen</i>	9,3		51,3	e	4,5		11,3		84,	8
- <i>1 actieven, kind(eren)</i>	15,9		40,3	i	9,5		7,7		82,	1
- <i>overige</i>	7,5		55,1	t	3,4		8,9		87,	8

* langdurig bestaansonzekereren: bestaansonzeker op beide tijdstippen van de bevraging;
 tijdelijk bestaansonzekereren: bestaansonzeker op één van beide tijdstippen van de bevraging;
 langdurig bestaanszekereren: bestaanszeker op beide tijdstippen van de bevraging.

Tabel 7a: Samenstelling van de langdurige bestaanszekerheid, de tijdelijke bestaansonzekerheid en de langdurige bestaansonzekerheid*, volgens sociaal-economische kenmerken van 1985, CSB-norm, België, 1985-1988.

	Bestaans- onz eke rhei d in 198 5	Langdurige best aan s- onz eker heid	Tijdelijke best aan s- onz eke rhei d	Langdurige best aan s- zek erhe id
1. <i>Alle individuen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>2. Leeftijd gezinshoofd</i>				
16-24	2,1	2,2	3,2	2,4
25-49	52,8	50,8	48,8	66,3
50-64	26,0	22,0	28,6	22,9
65-74	11,3	14,4	12,8	6,2
75+	7,8	10,6	6,6	2,3
<i>3. Burgerlijke staat gezinshoofd</i>				
- gehuwd	75,7	72,1	79,6	89,6
- ongehuwd	5,8	6,3	4,7	3,3
- weduwstaat	10,1	12,3	10,3	3,7
- gescheiden	8,5	9,3	5,4	3,4
<i>4. Tewerkstelling gezinshoofd</i>				
- tewerkgesteld	39,2	30,7	53,3	81,3
- niet-tewerkgesteld	60,8	69,3	46,7	18,7
- gepensioneerd	28,5	31,6	30,0	14,1
- werkloos	20,4	24,9	8,9	1,9
- ziek/invalid	6,9	7,5	5,1	2,3
- overige	5,0	5,4	2,8	0,5
<i>5. Gezinstype</i>				
- alleenstaande bejaarde	8,0	11,2	7,4	1,9
- alleenstaande actieve	3,6	3,9	3,6	2,0
- 2 bejaarden	8,9	11,6	9,6	4,6
- 1 actieve, 1 bejaarde	4,1	4,3	4,7	2,8
- 2 actieven	14,8	9,7	11,4	11,0
- 2 actieven, 1 kind	14,8	13,5	13,8	16,1

- 2 actieven, 2 kinderen	19,1	19,7	15,4	24,9
- 2 actieven, 3 kinderen	7,1	6,3	8,2	12,1
- 1 actieven, kind(eren)	6,0	8,0	2,9	2,2
- overige	16,0	11,8	22,9	22,4

* langdurig bestaansonzeker: bestaansonzeker op beide tijdstippen van de bevraging;
 tijdelijk bestaansonzeker: bestaansonzeker op één van beide tijdstippen van de bevraging;
 langdurig bestaanszeker: bestaanszeker op beide tijdstippen van de bevraging.

Tabel 7b: Samenstelling van de langdurige bestaanszekerheid, de tijdelijke bestaansonzekerheid en de langdurige bestaansonzekerheid*, volgens sociaal-economische kenmerken van 1985, EG-norm, België, 1985-1988.

	Bestaans- onz eke rhei d in 198 5	Langdurige best aan s- onz eker heid	Tijdelijke best aan s- onz eke rhei d	Langdurige best aan s- zek erhe id
1. <i>Alle individuen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>2. Leeftijd gezinshoofd</i>				
16-24	1,9	2,2	2,7	2,5
25-49	67,5	66,8	64,5	61,4
50-64	13,5	15,2	15,9	24,6
65-74	9,3	7,1	12,0	7,8
75+	7,8	8,8	5,0	3,6
<i>3. Burgerlijke staat gezinshoofd</i>				
- gehuwd	80,4	86,1	81,7	86,5
- ongehuwd	4,0	2,2	4,5	3,9
- weduwstaat	5,8	4,2	6,8	5,6
- gescheiden	9,8	7,5	7,1	4,1
<i>4. Tewerkstelling gezinshoofd</i>				
- tewerkgesteld	27,6	13,3	53,3	74,6
- niet-tewerkgesteld	72,4	86,7	46,7	25,4
- gepensioneerd	20,3	18,8	21,2	18,3
- werkloos	37,5	48,6	17,2	3,2
- ziek/invalid	4,8	3,7	5,7	3,1
- overige	9,8	15,6	2,5	0,9
<i>5. Gezinstype</i>				
- alleenstaande bejaarde	4,1	3,6	4,3	3,7
- alleenstaande actieve	0,8		1,5	2,6
- 2 bejaarden	10,1	11,9	7,2	5,9
- 1 actieve, 1 bejaarde	1,1	1,9	2,1	3,4
- 2 actieven	5,7	3,2	6,6	11,5
- 2 actieven, 1 kind	8,1	5,1	14,0	15,9

- 2 actieven, 2 kinderen	20,1	21,2	17,6	23,3
- 2 actieven, 3 kinderen	16,5	17,6	17,1	10,2
- 1 actieven, kind(eren)	7,6	9,9	3,1	2,7
- overige	26,1	25,6	26,4	20,8

* langdurig bestaansonzeker: bestaansonzeker op beide tijdstippen van de bevraging;
 tijdelijk bestaansonzeker: bestaansonzeker op één van beide tijdstippen van de bevraging;
 langdurig bestaanszeker: bestaanszeker op beide tijdstippen van de bevraging.

4. Kenmerken van de langdurige armoede

Wat zijn de kenmerken van de langdurige bestaansonzekere huishoudens, en wijken ze af van deze van de tijdelijk bestaansonzekere huishoudens. In deze paragraaf worden deze groepen met elkaar, en met de steeds bestaanszekeren, vergeleken. In tabellen 6 en 7 zijn de meest relevante kenmerken vermeld; tabellen I en II in appendix tonen de cijfers voor een meer volledige lijst.

Algemeen geldt dat huishoudens met een hoog armoederisico op één bepaald moment tevens een hoger dan gemiddeld risico hebben op langdurige armoede. Het betreft huishoudens met een bejaard, werkloos, ziek of invalide gezinshoofd; vrouwen; alleenstaanden en éénoudergezinnen; en, huishoudens met een werkend gezinshoofd als deze ongeschoolde arbeider, landbouwer en/of éénverdiener is⁵. *Het profiel van de langdurige armoede is dus vergelijkbaar met dat van de cross-sectionele armoede.* Aan deze vaststelling kan een belangrijke methodologische conclusie worden gekoppeld: hoewel de armoede, gemeten op één bepaald ogenblik, vele 'zeer tijdelijke' armen blijkt te omvatten zijn de resultaten van cross-sectionele analyses goede indicatoren voor wat betreft de *structuur* en de *samenstelling* van de armoede, ook van de langdurige armoede⁶.

Met de analyse van de kenmerken van de langdurige armoede kunnen niettemin enige nieuwe klemtonen worden gelegd.

In het licht van de longitudinale cijfers dient ten eerste de problematiek van de armoede onder *jongeren* (16-24 jaar) (en de verjonging van de armoede) gerelativeerd te worden. Uit de vergelijking van de resultaten voor verschillende jaren blijkt dat de armoede onder jongeren sterk is toegenomen en (voor zover gemeten met de EG-norm) aanzienlijk hoger is dan die van alle andere leeftijdsgroepen, bejaarden inclusief. Uit de panel-data blijkt echter dat bestaansonzekere jongeren, i.t.t. bestaansonzekere bejaarden, zeer goede kansen hebben om deze situatie in een relatief korte periode te ontgroeien. Bijna de helft van de bestaansonzekere jongeren is na drie jaar bestaanszeker, tegen slechts 20% van de bejaarden. Derhalve is de langdurige armoede onder jongeren aanzienlijk lager dan onder bejaarden.

Door de panel-gegevens wordt, omgekeerd, de ernst van de situatie bij *werkloze* gezinshoofden en *alleenstaande ouders* nogmaals benadrukt. Werkloze gezinshoofden hebben een zeer hoog armoederisico en bovendien blijken de kansen om deze situatie te ontgroeien zeer klein. Na drie jaar heeft ruim 70% van de gezinshoofden die in 1985 werkloos en bestaansonzeker waren nog steeds onvoldoende middelen van bestaan. Eenzelfde negatief besluit dringt zich op voor de alleenstaande ouders met kinderen. Zowat 77% van de bestaansonzekere éénoudergezinnen is na drie jaar nog steeds bestaansonzeker.

Verrassender zijn wellicht de resultaten van de longitudinale analyse voor *bejaarden*. In tegenstelling tot wat algemeen gedacht wordt wijzen de cijfers er immers op dat de bejaarden geenszins een stabiele (goede of slechte) inkomenshistoriek kennen. Net zoals in de ons

⁵ Deze kenmerken hebben betrekking op het jaar 1985 en zijn dus voor vele huishoudens gewijzigd op het tweede tijdstip van bevraging. De directe effecten van deze veranderingen op de armoederisico's worden in deze analyse niet gemeten. Ze vormen het onderwerp van de volgende sectie.

⁶ Dit is een *voorlopige* conclusie, nadat huishoudens gedurende een nog korte tijdsspanne van drie jaren werden gevolgd. In de Verenigde Staten, waar gegevens beschikbaar zijn voor een langere periode (tien jaren), werden wél grote verschillen gevonden tussen het profiel van tijdelijke en langdurige armen (zie Duncan, 1984).

omringende landen en in de Verenigde Staten (Deleeck e.a., 1991; Duncan, 1984 en Burkhauser, 1990) komen ook bij bejaarden positieve en negatieve transitie zeer veel voor. Volgens de CSB-lijn ontgroeit ruim één vijfde van de bestaansonzekere 65-plussers de armoede, omgekeerd noteren we negatieve overgangen bij 30 tot 40% van de in 1985 bestaanszekere bejaarden.

Ook de vergelijking van het profiel (de samenstelling, tabel 7a-b) van de langdurige armoede met dat van de transitoire armoede is verhelderend. Hoewel deze laatste meer gelijkenissen vertoont met de langdurige armoede dan met de bestaanszekerheid blijkt de tijdelijke armoede toch wel andere groepen te treffen dan de langdurige armoede. De transitoire armoede is eerder terug te vinden bij jongeren (-25 jaar) en jongbejaarden, de werklozen en zieken, de alleenstaande actieven zonder kinderen en de bejaarde koppels. De langdurige armoede blijkt verhoudingsgewijze vooral hoogbejaarde alleenstaanden en éénoudergezinnen te treffen.

5. Positieve en negatieve 'life-events'

In deze sectie wordt de vraag gesteld naar de spreiding en de uitkomst van enkele belangrijke 'life-events' in termen van inkomen, welvaart en bestaanszekerheid. Hiertoe worden de inkomens- en armoede-effecten gekwantificeerd van het verlaten van het ouderlijk huis, het huwelijk, de echtscheiding, de gezinsuitbreiding, het werkloos, ziek of invalide worden van het gezinshoofd en de pensionering. De resultaten van deze analyse worden voorgesteld in tabellen 8, 9 en 10. Ze geven een antwoord op de vraag: "welk is de inkomens-, welvaarts- en bestaanszekerheidspositie van individuen en huishoudens vóórdát en nadat de beschouwde transitie is opgetreden"?

De gevolgen van transitie die het verdienvermogen van gezinshoofden aantasten (werkloosheid, ziekte- en invaliditeit, pensionering) zijn groter dan de gevolgen van negatieve gezinstransitie (echtscheiding, verweduwing en het verlaten van het ouderlijk huis). De stijging van het bestaansonzekerheidsrisico bij negatieve arbeidstransitie bedraagt gemiddeld 97% (CSB-norm) of 240% (EG-norm); bij echtscheiding, verweduwing en verlaten van het ouderlijk huis stijgt het risico met 87% (CSB-norm) of 106% (EG-norm) (zie tabel 8).

De meest risico-volle gezinstransitie is ongetwijfeld de echtscheiding. Bij echtscheiding stijgt het armoederisico met 88% (CSB-norm) of 200% (EG-norm). De gevolgen van verweduwing zijn iets minder groot: na overlijden van de partner neemt het armoederisico toe met 74% (CSB-norm) of 3% (EG-norm).

Tabel 8: Het effect van negatieve transitie bij het gezinshoofd op het feitelijk inkomen, het gestandaardiseerd inkomen en het armoederisico bij individuen volgens CSB- en EG-norm, België, 1985-1988.º

Transitie bij het gezinshoofd	a	Inkomen			bestaansonzekerheidsrisico					
		f	%	Δ	CSB			EG		
negatieve gezinstransitie	3	-	39,1	-11,1	18,2	8,8	Δ 5,1	18,8	10,7	Δ 5,0
negatieve tewerkstelling	4	-	39,1	-11,1	5,3	8,8	Δ 8,5	10,7	10,7	Δ 0,0
* echtscheiding	7	-	39,1	-11,1	3,9	7,7	Δ 9,0	10,7	10,7	Δ 0,0
** overgang tewerkgesteld - niet tewerkgesteld	1	-	39,1	-11,1	9,2	2,2	Δ 0,0	10,7	10,7	Δ 0,0

^o tabel is als volgt te lezen: bij 359 individuen is het gezinshoofd van het gezin waarin zij leefden, tussen 1985 en 1988 gescheiden, overleden, of heeft het ouderlijk huis verlaten. Het feitelijk en gestandaardiseerd inkomen daalden resp. met 39,1% en 11,1%. Volgens de CSB-norm bevond 13,3% van deze individuen zich in 1985 in armoede; in 1988 was dit percentage 24,9%, wat een stijging van het armoederisico met 87,2% betekent. Het percentage armen volgens de EG-norm steeg van 5,3% tot 10,7%; een toename met 105,7%.

Tot de risicovolle gezinstransities dient ook het verlaten van het ouderlijk huis gerekend te worden. Voor jongeren die alleen gaan wonen stijgt het bestaansonzekerheidsrisico met 86% (CSB-norm) of 91% (EG-norm); jongeren die huwen of gaan samenwonen, zien hun armoederisico stijgen met 104% (CSB-norm) of 209% (EG-norm). De cijfers betreffende de uitgangsposities wijzen overigens uit dat jongeren die het ouderlijk huis verlaten middels het huwelijk of het ongehuwd samenwonen uit hogere inkomens- en welvaartsgroepen afkomstig zijn dan zij die alleen gaan wonen.

Tabel 9: Het effect van veranderingen in gezinssamenstelling op het feitelijk inkomen, het gestandaardiseerd inkomen en het armoederisico bij individuen volgens de CSB- en EG-norm, België, 1985-1988.º

gezinssamenstelling	a	Inkomen %Δ			Bestaansonzekerheidsrisico					
		f	%	Δ	CSB			EG		

1. Geen

ve											
ra											
nd											
eri											
ng											
- koppel	5	+	7,4	+ 6,9	1,1	6,7	+ 3,0	5,7	6,9	+ 8,8	1,5
-	7	+	5,4	+ 5,4	3,4	2,7	+ 1,9	6,9	6,9	+ 9,9	0,0
alleen											
nstaand											
nde											
e											

2. Verandering bij gezinshoofd of

partner
- koppel-

all ee nst aa nd e												
- na ov erl ijd en	1	-	-	1	3	+	6	6	+	3		
		0	3	7	7	0	7	, 5	, 7	, 1		
		2	1	, 6	, 7	, 8	, 0					
- na ec hts ch ei di ng	7	-	-	1	2	+	2	8	+	2		
		5	3	1	4	6	8	, 7	, 1	, 0		
			6	5	, 2	, 7	, 0					
			, 8	, 7								0
- alleenst.- ni et- all ee nst -												
- in pa rtn err ela tie	5	+	+	2	1	-	1	0	-	1		
		1	8	2	6	2	5	, 2	, 0	, 0		
			, 9	, 2	, 3	, 8	, 3					
- in rui m er ge zi ns ve rb an d	5	+	+	3	2	-	1	8	-	4		
		9	6	2	5	2	3	5	, 1	, 6		
			, 7	, 2	, 9	, 5	, 3	, 2				
			, 6	, 8								7

3. Veranderingen bij
kinderen of
anderen

- niet lid (e n) do or ge bo ort e	6	+	-	1	1	-	6	6	+	1		
		0	7	7	6	3	1	, 2	, 3	, 6		
		5	, 9	, 3	, 1	, 4	, 8					
- nieuw lid (e n)	1	+	+	3	1	-	9	9	-	5		
		1	2	1	2	3	5	, 5	, 0	, 3		
		9	, 9	, 2	, 9	, 6	, 7					
- pe rs	6	-	-	1	1	+	6	3	-	4		
		8	1	5	5	8	2	, 4	, 4	, 4		
		0	, 9	, ,	, ,	, ,	, 4					6

o(, 1 0 6 , ,
 o) 2 0 0
 n()
 en)
 ge
 en
 lid
 m
 ee
 r

4. Kind

ve													
rla													
at													
ou													
de													
rli													
jk													
hu													
is													
- als	4	-	-	1	2	+	8	1	+	9			
all		9	6	1	2	2	8	1	7	9			
ee			1	9	,	,	5	9	,	1			
nst			,	,	0	3	,		0	,			
aa			2	4			8			0			
nd													
e													
- in	1	-	-	9	2	+	4	1	+	2			
pa		3	3	1	,	0	1	,	3	2			
rtn		2	9	2	9	,	0	4	,	0			
err			,	,		2	4		6	9			
ela			0	7						,			
tie							0			1			

° lezing tabel: zie tabel 8.

De analyse van de gevolgen van gezinstransities voor alleenstaanden lijkt er tenslotte op te wijzen dat het huwelijk de meest positieve gevolgen heeft (het armoederisico daalt met 51% volgens de CSB-norm of 100% volgens de EG-norm); het gaan leven in een ruimer gezinsverband is minder effectief (armoederisico daalt met 37% volgens CSB-norm of 47% volgens EG-norm) en is bovendien een oplossingsmechanisme dat vooral gebruikt wordt door hoge risicogroepen (het armoederisico bij deze alleenstaanden vóór transitie is veel hoger dan voor diegenen die huwen).

Tabel 10: Het effect van veranderingen in de tewerkstellingssituatie van het gezinshoofd op het feitelijk inkomen, het gestandaardiseerd inkomen en het armoederisico bij individuen volgens de CSB- en EG-norm, België, 1985-1988.°

Tewerkstel ling ssit uati e gezi nsh oof d	A	Inkomen				bestaansonzekerheidsrisico					
		a	f	g	'	'	%	'	'	%	Δ
		e	e	8	8	Δ	8	8	Δ		
		i	s	5	8		5	8			
		t	t	.	.						

1. Geen

		<i>verandering</i>										
- tewerkgesteld	5	+	+	8	8	-	2	2	+			
		.	4	5	,	,	4	,				1
		2	,	,	9	5	,	1	5			9
		7	6	4			5					0
		2										
- niet-tewerkgesteld	1	+	+	3	4	+	1	1	+			
		.	1	3	6	1	1	4	4			0
		8	,	,	,	,	4	,				
		5	4	7	3	5	,	2	2			0
		9					3					
- werkløos	2	+	+	6	7	+	5	4	-			
		4	6	9	8	2	5	0	6			6
		4	,	,	,	,	,	,	,			
			6	2	3	2	7	0	8			4
- ziek of invalide	1	+	+	4	3	-	9	8	-			
		7	1	2	2	4	1	,	,			5
		7	,	,	,	,	8	2	7			
			2	3	6	7	,					4
							5					
- pensioen	1	+	+	2	3	+	6	7	+			
		.	0	3	8	5	2	,	,			9
		4	,	,	,	,	4	7	3			
		3	7	0	2	1	,					0
		2					5					

2.

		<i>Overgang tewerksteld naar</i>										
- niet-tewerkgesteld	4	-	-	1	3	+	5	1	+			
		7	2	1	9	9	9	,	8			2
		9	0	7	,	,	7	3	,			3
			,	,	9	2	,		0			9
			0	8			0					6
- werkløos	1	-	-	2	6	+	1	3	+			
		6	2	1	5	2	1	0	2			2
		7	2	9	,	,	3	,	,			1
			,	,	9	1	9	3	4			4
			6	3			,					6
							8					
- ziek of invalide	5	-	-	2	4	+	0	3				
		9	2	2	5	9	9	,	4			
			5	3	,	,	3	0	,			
			,	,	8	8	,		1			
			6	0			0					

- pensioen	2	-	-	1	1	+	0	3	+	3
	5	1	1	3	6	2	,	,	3	3
	3	7	6	,	,	4	7	1	4	4
		,	0	5	8	,	,		2	2
		3				4			,	9
3. Andere										
<i>veranderingen</i>										
- werkloos- te werk- erkerge- est.	1	+	+	6	2	-	3	1	-	9
	5	4	3	4	8	5	0	,	9	9
	2	0	5	,	,	5	,	9	3	3
		,	,	1	7	,	7		,	8
		2	4			2			8	8
- ander	1	-	+	3	4	+	1	1	-	1
soci- aal- zeker- heids- statu- s	5	2	2	9	5	1	9	8	1	1
	4	,	,	,	,	4	,	,	,	6
		5	3	5	4	,	2	9	6	6
						9				

° lezing tabel: zie tabel 8.

De sterkste stijging van het bestaansonzekerheidsrisico doet zich voor bij ziekte en invaliditeit (gezinsinkomen -26%; armoederisico +93% volgens de CSB-norm). Bij werkloosheid van het gezinshoofd bedraagt het inkomensverlies op gezinsniveau 23% en stijgt het armoederisico met 140% volgens de CSB-norm of 215% volgens de EG-norm. De onmiddellijke gevolgen van pensionering van het gezinshoofd zijn minder groot: het gezinsinkomen daalt met gemiddeld 17%, terwijl het armoederisico stijgt met 24% volgens de CSB-norm.

Opmerkenswaardig is ook hoe sterk de startposities verschillen van degenen die recentelijk hun arbeidsinkomen verloren door werkloosheid, ziekte, invaliditeit of pensionering: volgens de CSB-norm bedraagt het percentage bestaansonzekereren vóór pensionering 13%, vergeleken met 26% vóór ziekte en werkloosheid. Dienovereenkomstig is de uitkomst van de transitie relatief veel slechter voor werklozen (62% bestaansonzekereren) en zieken of invaliden (50% bestaansonzekereren) dan voor gepensioneerden (17% bestaansonzekereren).

Het vinden van werk na werkloosheid doet het gezinsinkomen stijgen met 40% en halveert het armoede-*risico*. Dit laatste blijft echter aanzienlijk hoger dan het bestaansonzekerheidsrisico van tewerkgestelden die gedurende de beschouwde periode niet werkloos waren. Overigens blijkt hier dat de positieve transities zich meer voordoen bij werklozen met een minder hoog bestaansonzekerheidsrisico: het percentage bestaansonzekereren bij diegenen die werkloos bleven bedraagt 66%, het overeenkomstig percentage onder de werklozen die werk vonden is 10-procentpunten lager.

6. De inkomenswaarborgfunctie van de sociale zekerheid

In deze paragraaf gaan we na in welke mate de sociale zekerheid de verworven levensstandaard waarborgt wanneer een sociaal ongeval (werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, ouderdom) zich voordoet. Voor alle personen (en dus niet alleen de gezinshoofden, zoals in de vorige paragraaf) die tussen 1985 en 1988 overgingen van tewerkstelling naar niet-tewerkstelling wordt nagegaan in welke mate hun *individueel* inkomen tussen de twee bevragingsmomenten was verminderd. Tevens worden de gevolgen op *gezinsniveau* bezien⁷. De resultaten, die een indicatie geven van de *feitelijke* vervangingsratio's op individueel en gezinsniveau van de beschouwde vervangingsinkomens, worden gepresenteerd in tabellen 11 t.e.m. 14.

Op *individueel niveau* bedraagt het inkomensverlies bij werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en pensioen gemiddeld bijna 29%. Het grootst is het gemiddelde inkomensverlies bij werklozen (-36%), het kleinst bij gepensioneerden (-22%). Dit inkomensverlies is evenwel *zeer ongelijk gespreid*: zo verliest iets minder dan de helft van de betrokkenen minder dan een kwart van het vroegere inkomen, bijna 30% een kwart tot de helft en bijna 25% meer dan de helft. Vooral voor deze laatste categorie blijkt de sociale zekerheid slechts in zeer beperkte mate een inkomenswaarborgfunctie te hebben. Zoals verwacht kan worden gaat het hierbij vooral om hogere inkomensgroepen (gemiddeld verlies voor personen die - vóór transitie - tot het hoogste inkomenskwintiel behoorden is 44%), zelfstandigen (-52% voor kleine zelfstandigen) en tweeverdieners (-35%).

Tabel 11: Het effect van veranderingen in tewerkstellingssituaties van individuen op hun individueel inkomen.

overgang van tewerkstelling	Gemiddeld	% personen/gezinnen met inkomensverlies				
		geen	1-2	25-4	50-7	75-10
niet-gest	28,6	12,7	34,0	29,6	17,5	6,3
werkloos	35,9	6,3	24,8	39,3	27,0	2,6
ziek-naar gest	27,5	17,7	47,4	15,6	2,8	16,5
pensioend	22,1	17,5	39,6	23,6	11,7	7,6

* Het gemiddelde percentage werd berekend als het gemiddelde van de procentuele inkomensverschillen.

⁷ In de vergelijking werden gestandaardiseerde gezinsinkomens in aanmerking genomen, zodat tussentijdse wijzigingen in de gezinstoestand worden geneutraliseerd.

Tabel 12: Het effect van veranderingen in tewerkstellingssituaties van individuen op hun individueel inkomen, volgens een aantal sociaal-economische kenmerken.

	gemiddeld inkomensverlies (in %)
(inkomens-)quintiel	
1	8,9
2	24,0
3	25,0
4	32,8
5	44,0
Arbeider	26,0
Bediende	30,0
Zelfstandige	53,6
Eénverdiener/alleenstaande	23,9
Tweeverdiener	34,9

Op *gezinsniveau* is het gemiddeld inkomensverlies behoorlijk kleiner (of omgekeerd: de feitelijke vervangingsratio groter). De gezinnen, waarvan één van de leden hun inkomen verliezen wegens werkloosheid, arbeidsongeschiktheid of ouderdom, ondergaan een gemiddelde inkomensdaling van nog geen 11%. Bij werkloosheid en arbeidsongeschiktheid van één van de leden vermindert het gezinsinkomen met 12%, bij pensionering 9%. Opvallend is dat de mogelijkheid van een sterk inkomensverlies (50% of meer) alleen nog bij gepensioneerden vrij aanzienlijk is (13%), terwijl nu ook bij werklozen een meerderheid (65,5%) minder dan 25% van het vroegere inkomen verliest. In gezinnen waarin, naast de persoon die de transitie van tewerkstelling naar niet-tewerkstelling doormaakte, nog een andere inkomenstrekker aanwezig is, wordt er vaak nauwelijks enig inkomensverlies geleden (-5%), terwijl het verlies 19% bedraagt bij éénverdienergezinnen en alleenstaanden. In deze laatste categorieën blijkt het aandeel van de gezinnen met een inkomensverlies van meer dan 50% vrij aanzienlijk te zijn (bijna 20% van de betrokken gezinnen).

Tabel 13: Het effect van veranderingen in tewerkstellingssituaties van individuen op het gestandaardiseerde gezinsinkomen, België 1985-1988.

overgang van tewe rkge steld naar ...	Gemiddeld inkome nsverli es %*	% personen/gezinnen met inkomensverlies						
		gee n	1- 2 4 %	25- 4 9 %	50- 7 4 %	75- 1 0 0 %		
niet- tewe rkge steld	10,6%	28, 7	40, 3	21, 6	8,3	1,1		
werkloos	12,5%	25, 6	39, 9	28, 1	6,3	0,0		

ziek- inval ide	12,2%	20, 3	56, 3	19, 7	3,8	0,0
pensioen	8,6%	33, 2	37, 3	16, 1	10, 9	2,3

* Het gemiddelde percentage werd berekend als het gemiddelde van de procentuele inkomensverschillen.

Tabel 14: Het effect van veranderingen in tewerkstellingssituaties van individuen op het gestandaardiseerd gezinsinkomen, volgens een aantal sociaal-economische kenmerken.

	gemiddeld inkomensverlies (in %)
(inkomens-)quintiel	
1	+17,9
2	- 1,1
3	- 8,0
4	- 7,7
5	- 31,8
Arbeider	- 8,6
Bediende	- 8,1
Zelfstandige	- 23,3
Eénverdiener/alleenstaande	- 18,9
Tweeverdiener	- 5,2

7. Samenvatting

1. Terwijl zowel in 1985 als in 1988 ongeveer 22% van de huishoudens *'bestaansonzeker'* (inkomen lager dan de socio-vitale minima van het CSB) en 6% *'arm'* (inkomen lager dan de strenge EG-armoede-norm) was, is het aantal *langdurig bestaansonzekeren en armen* veel geringer. Door enkel die individuen die gedurende een langere periode een tekort aan middelen hebben als arm te beschouwen registreert het CSB-panel, volgens de EG-norm 2,8% armen en volgens de CSB-norm 10,8% bestaansonzekeren.
2. De bewering dat de omvang van de 'echte' armoede veel geringer is dan eenvoudige metingen op één bepaald ogenblik laten vermoeden lijkt dus gegrond. Negatief leren dezelfde cijfers echter ook dat een veel groter aantal individuen dan vermoed gedurende hun levensloop geconfronteerd wordt met een (al dan niet langdurige) periode van armoede of bestaansonzekerheid.
3. Uit dwarsdoorsnede-onderzoek komt als de belangrijkste ontwikkeling sedert 1975 ongetwijfeld de verbetering - zowel absoluut als relatief - van de positie van bejaarden naar voren, terwijl jongeren er relatief op achteruit gaan. In het licht van de longitudinale cijfers dient de problematiek van de armoede onder jongeren (en de verjonging van de armoede) echter gerelativeerd te worden. Bestaansonzekere jongeren hebben immers i.t.t. bestaansonzekere bejaarden zeer goede kansen om deze situatie in een relatief korte periode te ontgroeien. Derhalve is de langdurige armoede onder jongeren aanzienlijk lager dan onder bejaarden.
4. Dit neemt niet weg dat de situatie van sommige groepen van niet-bejaarden zeer slecht is. In het bijzonder dient de ernst van de situatie bij *werkloze ééninkomensgezinnen* en *alleenstaande ouders* benadrukt. Beide groepen hebben een uitzonderlijk hoog armoederisico en bovendien blijken de kansen om dit te ontgroeien zeer klein.

5. De gevolgen van transitie die het verdienvermogen van *gezinshoofden* aantasten (werkloosheid, ziekte, invaliditeit, pensionering) zijn groter dan de gevolgen van negatieve gezinstransities (echtscheiding, verweduwing, verlaten van het ouderlijk huis). De stijging van het bestaansonzekerheidsrisico bij negatieve arbeidstransities bedraagt gemiddeld 97%; bij echtscheiding, verweduwing en verlaten van het ouderlijk huis stijgt het risico met 87%. Omdat bij negatieve arbeidstransities ook de uitgangspositie minder goed is dan bij negatieve gezinstransities (bestaansonzeker vóór negatieve gezinstransitie: 13,3% en vóór negatieve arbeidstransitie: 19,9%) is de uitkomst van transitie die het verdienvermogen van gezinshoofden aantasten beduidend slechter dan de uitkomst van negatieve gezinstransities (resp. 39 en 25% bestaansonzeker na transitie).

6. De panelanalyse verschaft voor de eerste maal in België belangrijke empirische informatie omtrent de mate waarin de sociale zekerheid de verworven levensstandaard *feitelijk* waarborgt (inkomenswaarborgfunctie).
Op *individueel* niveau bedraagt de gemiddelde vervangingsratio bij werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en ouderdom 71%. Deze ratio is evenwel zeer ongelijk gespreid: werklozen en hogere inkomensstrekkers ondergaan een gevoelig grotere inkomensdaling dan arbeidsongeschikten, gepensioneerden en lage inkomensstrekkers. Werklozen verliezen gemiddeld 36% van hun vroeger inkomen; arbeidsongeschikten en gepensioneerden verliezen resp. 28 en 22%. Bij een maandinkomen van 40.000 BEF loopt het inkomensverlies op tot 50 à 75%, terwijl lage inkomensstrekkers weinig of niets verliezen (voor inkomens tussen 28.000 en 34.500 BEF bedraagt het inkomensverlies 0 tot 25%).

7. Op *gezinsniveau* is het gemiddeld inkomensverlies behoorlijk kleiner. De gezinnen, waarvan één van de leden hun inkomen verliezen wegens werkloosheid, arbeidsongeschiktheid of ouderdom ondergaan een gemiddelde inkomensdaling van nog geen 11%. In gezinnen waarin, naast de persoon die de transitie van tewerkstelling naar niet-tewerkstelling doormaakte, nog een andere inkomensstrekker aanwezig is, wordt er vaak nauwelijks enig inkomensverlies geleden (gemiddeld -5%); bij éénverdiener en alleenstaanden daarentegen is het verlies - met gemiddeld 19% - aanzienlijk groter. Dit vestigt de aandacht op een totnogtoe weinig belicht probleem, nl. dat van de relatie tussen gezinsmodalisering (cq. individualisering) van de sociale zekerheid en de mate waarin de sociale zekerheid de verworven levensstandaard waarborgt.

Bibliografie

- Bane, M., Ellwood, D. (1986), *Slipping Into and Out of Poverty: The Dynamics of Spells*, *The Journal of Human Resources*, vol. 21, nr. 1, p. 1-23.
- Burkhauser, R., Butler, J., Holden, K. (1990), *How the Death of a Spouse Affects Economic Well-being After Retirement: A Hazard Model Approach*, ongepubliceerd paper, oktober.
- Cantillon, B. (1990), *Nieuwe behoeften naar Zekerheid. Vrouw, gezin en inkomensverdeling*, Acco, Leuven/Amersfoort.
- Deleeck, H., Berghman, J., Van Heddegem, P., Vereycken, L. (1980), *De sociale zekerheid tussen droom en daad. Theorie, onderzoek, beleid*, Van Loghum Slaterus, Antwerpen/Deventer.
- Deleeck, H., Cantillon, B., De Lathouwer, L., Van den Bosch, K., Wyns, M. (1986), *Indicatoren van de sociale zekerheid 1976-1985 (globale resultaten)*, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, bijlage bij nr. 4-5, 81 p.
- Deleeck, H., De Lathouwer, L., Van den Bosch, K. (1989), *Verschillen in sociale zekerheid tussen Wallonië en Vlaanderen: Feiten en oorzaken*, *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 43, nr. 1, p. 23-52.
- Deleeck, H., De Lathouwer, L., Meulemans, B., e.a. (1989), *Social Indicators of Social Security: Belgium, 1985-1988*, Rapport aan de Commissie van de EG, Centre of Social Policy, University of Antwerp.
- Deleeck, H., Van den Bosch, K. (1990), *The measurement of poverty in a comparative context: empirical evidence and methodological evaluation of four poverty lines in seven EC-countries*, in: Teekens, R., Van Praag, B.M.S. (reds.), *Analysing Poverty in the European Community, Policy issues, research options and data sources*, Eurostat, Luxembourg, 482 p. (= *Eurostat News Special edition 1-1990*) p. 153-186.
- Deleeck, H., Van den Bosch, K., De Lathouwer, L. e.a. (1991), *Indicators of Poverty and Adequacy of Social Security*, Rapport aan de Commissie van de EG, Centre of Social Policy, University of Antwerp, oktober.
- Deleeck, H., Cantillon, B., Meulemans, B., Van den Bosch, K. (1991), *Sociale Indicatoren van de Sociale Zekerheid 1985-1988*, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, nr. 10-11-12, p. 711-761.
- Duncan, G. (1984), *Years of Poverty, Years of Plenty*, Ann Arbor, Michigan, The Survey Research Center, University of Michigan.
- O'Higgins, M., Jenkins, S. (1990), *Poverty in the EC 1975, 1980, 1985*, in: Teekens, R., Van Praag, B.M.S. (reds.), *Analysing Poverty in the European Community, Policy issues, research options and data sources*, Eurostat, Luxembourg, 482 p. (= *Eurostat News Special edition 1-1990*) p. 187-211.

APPENDIX: Tabellen betreffende de kenmerken van tijdelijke en langdurige bestaansonzekerheid

Tabel Ia: De kans om de armoede te ontgroeien, het percentage langdurig bestaansonzekereren, tijdelijk bestaansonzekereren en langdurig bestaanszekereren* naar kenmerken in 1985, volgens CSB-norm, België, 1985-1988.

	kans o p	kans o m	kans o p	kans o p	kans o p
1. <i>Alle individuen</i>	18,0	40,8	10,7	16,3	73,0
2. <i>Status van het individu</i>					
kind: - jonger dan 5 jaar	16,2	33,6	10,8	11,2	78,0
- tussen 5 en 11 jaar	17,4	35,9	11,2	13,3	75,6
- tussen 12 en 17 jaar	15,7	42,4	9,0	13,4	77,6
- 18 jaar en ouder	8,3	57,3	3,6	13,4	83,1
actief: - zonder partner	31,3	37,0	19,7	24,5	55,8
- met partner	16,2	47,6	8,5	14,5	77,0
- inwonend	14,8	71,1	4,3	20,3	75,4
bejaard: - zonder partner	37,1	18,5	30,3	31,7	38,0
- met partner	24,5	28,7	17,5	25,1	57,4
- inwonend	9,0	56,3	3,9	15,6	80,5
3. <i>Geslacht gezinshoofd</i>					
- man	16,3	43,5	9,2	15,3	75,4
- vrouw	36,3	27,7	26,2	26,7	47,1
4. <i>Leeftijd gezinshoofd</i>					
16-24	15,3	38,2	9,4	21,1	69,5
25-49	15,4	43,1	8,8	12,9	78,3
50-64	19,7	49,8	9,9	19,6	70,5
65-74	25,2	24,9	18,9	25,8	55,3
75+	36,6	19,7	29,4	27,8	42,8
5. <i>Burgerlijke staat</i>					
- gehuwd gezinshoofd	15,8	43,7	8,9	15,1	76,0
- ongehuwd	26,8	35,3	17,3	20,0	62,6
- weduwstaat	32,0	27,9	23,0	29,7	47,3
- gescheiden	34,8	34,9	22,7	20,0	57,3
6. <i>Nationaliteit</i>					
- België gezinshoofd	17,5	40,4	10,4	15,9	73,6
- rest Europa	23,3	43,5	13,2	21,9	65,0
- andere	36,3	51,0	17,8	22,5	59,7
7. <i>Onderwijsniveau</i>					
- lager onderwijs	34,0	35,3	22,0	27,1	50,9
- lager middelbaar	19,7	39,2	12,0	17,3	70,8
- hoger middelbaar	10,8	51,4	5,3	12,6	82,1
- hoger onderwijs	3,4	80,5	0,7	5,2	94,2
8. <i>Tewerkstelling</i>					
- tewerkgesteld	9,9	53,5	4,6	12,2	83,2
- niet-tewerkgesteld	38,2	32,5	25,8	26,6	47,7
- gepensioneerd	27,7	34,5	18,2	26,4	55,4
- werkloos	66,7	27,9	48,1	26,4	25,4
- ziek/invalide	38,0	36,0	24,3	25,3	50,4
- overige	65,4	37,1	41,1	33,1	25,8

vervolg van Tabel Ia

<i>9a. Huidig beroep</i>					
- ongesch. werker	22,5	48,1	11,7	23,3	65,1
- geschoold arbeider	17,2	54,0	7,9	15,9	76,2
- bediende	5,5	53,8	2,6	7,4	90,1
- hoger bediende	1,3	100,0		3,2	96,8
- kleine zelfstandige	6,2	72,6	1,7	18,9	79,4
- landbouwer	32,4	12,8	28,2	29,0	42,8
<i>9b. Vroeger beroep</i>					
- ongesch. werker	44,3	31,5	30,3	29,1	40,5
- geschoold arbeider	40,8	34,6	26,7	31,4	41,8
- bediende	22,4	41,1	13,2	18,2	68,6
- hoger bediende	14,6	70,9	4,2	12,9	82,9
- kleine zelfstandige	43,6	29,1	30,9	32,0	37,1
- landbouwer	65,5	14,8	55,8	23,9	20,3
<i>10a. Aantal personen met eigen inkomen</i>					
1	30,5	40,0	18,3	24,1	57,6
2	7,5	48,0	3,9	9,5	86,6
3 of meer	2,5	65,0	0,9	13,4	85,7
<i>10b. Aantal tewerkgestelde personen</i>					
0	43,8	31,0	30,2	28,1	41,7
1	18,3	50,8	9,0	19,2	71,8
2	2,3	71,6	0,7	5,3	94,0
3 of meer	1,6	100,0		14,2	85,8
<i>11. Gezinstype</i>					
- alleenstaande bejaarde	38,6	17,8	31,7	32,0	36,3
- alleenstaande actieve	26,3	36,5	16,7	23,9	59,4
- 2 bejaarden	25,9	22,7	20,0	25,3	54,7
- 1 actieve, 1 bejaarde	22,5	37,8	14,0	23,7	62,3
- 2 actieven	20,4	53,6	9,5	17,0	73,5
- 2 actieven, 1 kind	17,3	46,0	9,3	14,6	76,1
- 2 actieven, 2 kinderen	15,1	39,1	9,2	11,0	79,7
- 2 actieven, 3 kinderen	11,8	47,1	6,2	12,3	81,5
- 1 actieven, kind(eren)	36,7	20,9	29,1	16,2	54,7
- overige	13,5	56,4	5,9	17,5	76,6
<i>12. Statuut woning</i>					
- eigenaar	13,7	47,5	7,2	14,6	78,3
- huurder	26,5	34,1	17,5	19,9	62,6
- andere	27,8	35,9	17,8	17,2	65,0

* langdurig bestaansonzeker: bestaansonzeker op beide tijdstippen van de bevraging;
 tijdelijk bestaansonzeker: bestaansonzeker op één van beide tijdstippen van de bevraging;
 langdurig bestaanszeker: bestaanszeker op beide tijdstippen van de bevraging.

Tabel Ib: De kans om de armoede te ontgroeien, het percentage langdurig bestaansonzekereren, tijdelijk bestaansonzekereren en langdurig bestaanszekereren* naar kenmerken in 1985, volgens EG-norm, België, 1985-1988.

	kans o p	kans o m	kans o p	kans o p	kans o p
1. <i>Alle individuen</i>	6,1	54,3	2,8	7,2	90,0
2. <i>Status van het individu</i>					
kind: - jonger dan 5 jaar	7,9	44,3	4,4	7,6	88,0
- tussen 5 en 11 jaar	9,6	48,0	5,0	10,1	84,9
- tussen 12 en 17 jaar	8,8	50,4	4,4	8,3	87,4
- 18 jaar en ouder	3,1	36,1	2,0	5,4	92,6
actief: - zonder partner	6,5	61,3	2,5	6,1	91,4
- met partner	4,7	56,8	2,0	5,9	92,1
- inwonend	4,1	100,0		10,2	89,8
bejaard: - zonder partner	6,7	64,5	2,4	9,8	87,8
- met partner	8,6	51,1	4,2	8,5	87,2
- inwonend	1,9	100,0		5,7	94,3
3. <i>Geslacht gezinshoofd</i>					
- man	5,9	54,0	2,7	7,1	90,3
- vrouw	9,4	56,4	4,1	8,9	87,0
4. <i>Leeftijd gezinshoofd</i>					
16-24	4,8	49,2	2,4	7,8	89,8
25-49	6,7	54,8	3,0	7,5	89,4
50-64	3,5	48,4	1,8	4,8	93,4
65-74	7,0	65,3	2,4	10,6	87,0
75+	12,5	48,8	6,4	9,3	84,3
5. <i>Burgerlijke staat</i>					
- gehuwd gezinshoofd	5,7	51,6	2,8	6,9	90,4
- ongehuwd	6,3	75,1	1,6	8,3	90,1
- weduwstaat	6,3	67,2	2,1	8,6	89,3
- gescheiden	13,7	65,4	4,7	11,8	83,5
6. <i>Nationaliteit</i>					
- België gezinshoofd	5,5	55,9	2,4	6,7	90,9
- rest Europa	14,1	28,8	10,0	10,5	79,4
- andere	20,8	100,0		33,8	66,2
7. <i>Onderwijsniveau</i>					
- lager onderwijs	13,1	45,1	7,2	11,9	80,8
- lager middelbaar	5,7	71,2	1,6	9,1	89,2
- hoger onderwijs	3,5	63,4	1,3	5,1	93,6
- hoger onderwijs	0,4	86,8	0,1	1,0	98,9
8. <i>Tewerkstelling</i>					
- tewerkgesteld	2,4	78,0	0,5	5,4	94,1
- niet-tewerkgesteld	15,5	45,3	8,5	11,7	79,8
- gepensioneerd	6,7	57,8	2,8	8,3	88,9
- werkloos	41,7	40,7	24,7	22,5	52,8
- ziek/invalide	9,1	64,5	3,2	12,6	84,2
- overige	9,8	27,2	32,5	13,2	55,4

vervolg van Tabel Ib

<i>9a. Huidig beroep</i>					
- ongeschoold/arbeider	4,3	80,5	0,8	11,7	87,5
- geschoold arbeider	4,2	94,2	0,2	6,6	93,2
- bediende	0,7	78,5	0,2	2,8	97,1
- hoger bediende				1,3	98,7
- kleine zelfstandige	3,1	67,0	1,0	8,9	90,1
- landbouwer	9,3	16,1	23,7	25,9	50,4
<i>9b. Vroeger beroep</i>					
- ongeschoold/arbeider	19,5	44,2	10,9	13,7	75,4
- geschoold arbeider	17,7	43,0	10,1	12,8	77,1
- bediende	3,4	49,0	1,8	3,8	94,4
- hoger bediende	0,7		0,7	2,4	96,6
- kleine zelfstandige	22,9	60,2	9,1	21,3	69,6
- landbouwer	49,3	39,4	29,9	26,8	43,4
<i>10a. Aantal personen met eigen inkomen</i>					
1	10,2	59,9	4,1	11,6	84,3
2	2,2	43,3	1,3	3,1	95,6
3 of meer				5,5	94,5
<i>10b. Aantal tewerkgestelde personen</i>					
0	17,0	44,9	9,4	12,5	78,2
1	5,0	70,1	1,5	8,9	89,6
2	0,9	75,0	0,2	2,0	97,7
3 of meer		4,4	95,6		
<i>11. Gezinstype</i>					
- alleenstaande bejaarde	6,7	95,5	2,7	8,3	89,0
- alleenstaande actieve	1,9	100,0		4,3	95,7
- 2 bejaarden	10,0	45,8	5,4	8,4	86,2
- 1 actieve, 1 bejaarde	2,1	21,6	1,6	4,7	93,7
- 2 actieven	3,2	73,8	0,8	4,4	94,8
- 2 actieven, 1 kind	3,2	71,3	0,9	6,5	92,5
- 2 actieven, 2 kinderen	5,4	51,9	2,6	5,6	91,8
- 2 actieven, 3 kinderen	9,3	51,3	4,5	11,3	84,1
- 1 actieven, kind(eren)	15,9	40,3	9,5	7,7	82,8
- overige	7,5	55,1	3,4	8,9	87,7
<i>12. Statuut woning</i>					
- eigenaar	3,7	67,7	1,2	5,3	93,5
- huurder	11,2	46,8	5,9	10,9	83,2
- andere	13,1	25,7	9,7	6,5	83,7

* langdurig bestaansonzeker: bestaansonzeker op beide tijdstippen van de bevraging;
 tijdelijk bestaansonzeker: bestaansonzeker op één van beide tijdstippen van de bevraging;
 langdurig bestaanszeker: bestaanszeker op beide tijdstippen van de bevraging.

Tabel IIa: Samenstelling van de langdurige bestaanszekerheid, de tijdelijke bestaansonzekerheid en de langdurige bestaansonzekerheid*, volgens sociaal-economische kenmerken van 1985, CSB-norm, België, 1985-1988.

	Bestaans- on- zek- erh- eid in 19 85	Langdurige bes- taa- ns- onz- eke- rhe- id	Tijdelijke bes- taa- ns- on- zek- erh- eid	Langdurige bes- taa- ns- zek- erh- eid
1. <i>Alle individuen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0
2. <i>Status van het individu</i>				
kind: - jonger dan 5 jaar	7,7	8,6	5,9	9,2
- tussen 5 en 11 jaar	8,3	9,0	7,0	8,9
- tussen 12 en 17 jaar	8,1	7,9	7,7	9,9
- 18 jaar en ouder	2,1	1,5	3,8	5,3
actief: - zonder partner	7,4	7,9	6,4	3,3
- met partner	41,4	36,7	40,8	48,6
- inwonend	4,2	2,0	6,3	5,2
bejaard: - zonder partner	8,7	12,0	8,2	2,2
- met partner	11,7	14,1	13,3	6,8
- inwonend	0,3	0,2	0,5	0,6
3. <i>Geslacht gezinshoofd</i>				
- man	82,7	78,9	86,0	94,5
- vrouw	17,3	21,1	14,0	5,5
4. <i>Leeftijd gezinshoofd</i>				
16-24	2,1	2,2	3,2	2,4
25-49	52,8	50,8	48,8	66,3
50-64	26,0	22,0	28,6	22,9
65-74	11,3	14,4	12,8	6,2
75+	7,8	10,6	6,6	2,3
5. <i>Burgerlijke staat gezinshoofd</i>				
- gehuwd	75,7	72,1	79,6	89,6
- ongehuwd	15,8	6,3	4,7	3,3
- weduwstaat	10,1	12,3	10,3	3,7
- gescheiden	8,5	9,3	5,4	3,4
6. <i>Nationaliteit gezinshoofd</i>				
- België	90,7	91,4	91,2	94,3
- rest Europa	7,0	6,6	7,2	4,8
- andere	2,3	1,9	1,6	0,9
7. <i>Onderwijsniveau gezinshoofd</i>				
- lager onderwijs	53,4	58,2	47,2	19,7
- lager middelbaar onderwijs	27,3	27,9	26,3	24,1
- hoger middelbaar onderwijs	15,2	12,5	19,7	28,5
- hoger onderwijs	4,1	1,4	6,8	27,7
8. <i>Tewerkstelling gezinshoofd</i>				
- tewerkgesteld	39,2	30,7	53,3	81,3

- niet-tewerkgesteld	60,8	69,3	46,7	18,7
- gepensioneerd	28,5	31,6	30,0	14,1
- werkloos	20,4	24,9	8,9	1,9
- ziek/invaliden	6,9	7,5	5,1	2,3
- overige	5,0	5,4	2,8	0,5

vervolg van TABEL IIa

<i>9a. Huidig beroep gezinshoofd</i>				
- ongeschoold arbeider	24,1	27,2	20,2	8,3
- geschoold arbeider	43,1	43,0	32,2	22,8
- bediende	20,2	20,2	21,8	39,1
- hoger bediende	1,9		3,8	17,0
- kleine zelfstandige	8,1	4,8	20,1	12,4
- landbouwer	2,6	4,9	1,9	0,4
<i>9b. Vroeger beroep gezinshoofd</i>				
- ongeschoold arbeider	39,5	41,1	36,2	26,5
- geschoold arbeider	30,5	30,3	32,7	22,9
- bediende	14,4	12,9	16,4	32,5
- hoger bediende	2,8	1,2	3,4	11,5
- kleine zelfstandige	9,5	10,2	9,7	5,9
- landbouwer	3,3	4,3	1,7	0,7
<i>10a. Aantal personen met eigen inkomen</i>				
1	78,5	81,1	66,5	35,5
2	20,5	18,4	28,1	56,7
3 of meer	1,0	0,6	5,5	7,8
<i>10b. Aantal tewerkgestelde personen</i>				
0	55,9	65,1	39,7	13,1
1	39,4	32,8	45,8	38,3
2	4,4	2,1	11,2	44,1
3 of meer	0,3		3,3	4,5
<i>11. Gezinstype</i>				
- alleenstaande bejaarde	8,0	11,2	7,4	1,9
- alleenstaande actieve	3,6	3,9	3,6	2,0
- 2 bejaarden	8,9	11,6	9,6	4,6
- 1 actieve, 1 bejaarde	4,1	4,3	4,7	2,8
- 2 actieven	14,8	9,7	11,4	11,0
- 2 actieven, 1 kind	14,8	13,5	13,8	16,1
- 2 actieven, 2 kinderen	19,1	19,7	15,4	24,9
- 2 actieven, 3 kinderen	7,1	6,3	8,2	12,1
- 1 actieven, kind(eren)	6,0	8,0	2,9	2,2
- overige	16,0	11,8	22,9	22,4
<i>12. Statuut woning</i>				
- eigenaar	50,8	45,2	59,7	71,5
- huurder	46,2	51,6	38,2	26,8
- andere	3,0	3,3	2,0	1,7

* langdurig bestaansonzeker: bestaansonzeker op beide tijdstippen van de bevraging;
 tijdelijk bestaansonzeker: bestaansonzeker op één van beide tijdstippen van de bevraging;
 langdurig bestaanszeker: bestaanszeker op beide tijdstippen van de bevraging.

TABEL IIB: *Samenstelling van de langdurige bestaanszekerheid, de tijdelijke bestaansonzekerheid en de langdurige bestaansonzekerheid*, volgens sociaal-economische kenmerken van 1985, EG-norm, België, 1985-1988.*

	Bestaans- on- zek- erh- eid in 19 85	Langdurige bes- taa- ns- onz- eke- rhe- id	Tijdelijke bes- taa- ns- on- zek- erh- eid	Langdurige bes- taa- ns- zek- erh- eid
1. <i>Alle individuen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0
2. <i>Status van het individu</i>				
kind: - jonger dan 5 jaar	11,0	13,5	9,1	8,4
- tussen 5 en 11 jaar	13,4	15,2	12,0	8,1
- tussen 12 en 17 jaar	13,3	14,4	10,7	9,1
- 18 jaar en ouder	2,4	3,3	3,4	4,8
actief: - zonder partner	4,5	3,8	3,6	4,4
- met partner	35,0	33,1	37,5	47,2
- inwonend	3,4		7,2	5,1
bejaard: - zonder partner	4,6	3,6	5,8	4,1
- met partner	12,1	13,0	10,2	8,4
- inwonend	0,2		0,4	0,6
3. <i>Geslacht gezinshoofd</i>				
- man	87,0	87,6	89,4	91,7
- vrouw	13,0	12,4	10,6	8,3
4. <i>Leeftijd gezinshoofd</i>				
16-24	1,9	2,2	2,7	2,5
25-49	67,5	66,8	64,5	61,4
50-64	13,5	15,2	15,9	24,6
65-74	9,3	7,1	12,0	7,8
75+	7,8	8,8	5,0	3,6
5. <i>Burgerlijke staat gezinshoofd</i>				
- gehuwd	80,4	86,1	81,7	86,5
- ongehuwd	4,0	2,2	4,5	3,9
- weduwstaat	5,8	4,2	6,8	5,6
- gescheiden	9,8	7,5	7,1	4,1
6. <i>Nationaliteit gezinshoofd</i>				
- België	83,5	80,7	86,7	94,4
- rest Europa	12,4	19,3	7,9	4,8
- andere	3,9		5,4	0,9
7. <i>Onderwijsniveau gezinshoofd</i>				
- lager onderwijs	61,0	73,4	47,1	25,4
- lager middelbaar onderwijs	23,2	14,6	31,7	24,6
- hoger middelbaar onderwijs	14,4	11,6	18,1	26,4
- hoger onderwijs	1,4	0,4	3,1	23,6
8. <i>Tewerkstelling gezinshoofd</i>				
- tewerkgesteld	27,6	13,3	53,3	74,6

- niet-tewerkgesteld	72,4	86,7	46,7	25,4
- gepensioneerd	20,3	18,8	21,2	18,3
- werkloos	37,5	48,6	17,2	3,2
- ziek/invaliden	4,8	3,7	5,7	3,1
- overige	9,8	15,6	2,5	0,9

vervolg van TABEL IIb

<i>9a. Huidig beroep gezinshoofd</i>				
- ongeschoold arbeider	19,2	17,0	22,9	9,9
- geschoold arbeider	43,6	11,4	30,1	24,7
- bediende	11,2	11,0	18,4	37,2
- hoger bediende			3,5	15,3
- kleine zelfstandige	16,7	25,1	21,3	12,4
- landbouwer	9,3	35,5	3,8	0,4
<i>9b. Vroeger beroep gezinshoofd</i>				
- ongeschoold arbeider	43,1	44,2	39,9	30,4
- geschoold arbeider	32,7	34,2	31,2	26,0
- bediende	5,5	5,1	8,0	27,5
- hoger bediende	0,3	0,6	1,5	8,3
- kleine zelfstandige	12,3	9,0	15,0	6,8
- landbouwer	6,1	6,8	4,4	1,0
<i>10a. Aantal personen met eigen inkomen</i>				
1	81,1	75,2	73,9	42,1
2	18,9	24,8	21,0	50,9
3 of meer	5,1	7,0		
<i>10b. Aantal tewerkgestelde personen</i>				
0	63,6	76,7	39,9	20,0
1	31,6	20,7	48,1	38,8
2	4,8	2,6	9,7	37,2
3 of meer	2,3	4,1		
<i>11. Gezinstype</i>				
- alleenstaande bejaarde	4,1	3,6	4,3	3,7
- alleenstaande actieve	0,8		1,5	2,6
- 2 bejaarden	10,1	11,9	7,2	5,9
- 1 actieve, 1 bejaarde	1,1	1,9	2,1	3,4
- 2 actieven	5,7	3,2	6,6	11,5
- 2 actieven, 1 kind	8,1	5,1	14,0	15,9
- 2 actieven, 2 kinderen	20,1	21,2	17,6	23,3
- 2 actieven, 3 kinderen	16,5	17,6	17,1	10,2
- 1 actieven, kind(eren)	7,6	9,9	3,1	2,7
- overige	26,1	25,6	26,4	20,8
<i>12. Statuut woning</i>				
- eigenaar	39,9	28,2	50,1	69,3
- huurder	56,0	65,2	48,1	28,9
- andere	4,1	6,6	1,8	1,8

* langdurig bestaansonzeker: bestaansonzeker op beide tijdstippen van de bevraging;
 tijdelijk bestaansonzeker: bestaansonzeker op één van beide tijdstippen van de bevraging;
 langdurig bestaanszeker: bestaanszeker op beide tijdstippen van de bevraging.